

Necati Cumalı'nın Tiyatrolarında Türk Tarihi

Geliş Tarihi/Received: 29.12.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 07.07.2021
DOI: 10.46372/arts.944896

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
asengul@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6699-1308

ÖZ

Modern tiyatronun ilk örneklerinden itibaren karşılaştığımız tarihi malzemeyi sahnede anlatma düşüncesi Çağdaş Türk tiyatrosunun da ilgi alanında kalmaya devam etmektedir. Türk tiyatrosuna birçok oyun kazandıran Necati Cumalı, iki oyununda Türk tarihinin yakın dönemini ele alır. Bunlardan birincisi siyasi tarihte 12 Mart Muhtırası olarak bilinen ve toplumu huzursuz eden ve daha çok gençler üzerinden sürdürülen sağ-sol kavgalarıdır. İkincisi ise Modern edebiyatın inşasında önemli rol oynayan ve düşünce tarihimiz açısından da önemli bir isim olan Namık Kemal'in adeta belgesel nitelikte anlatıldığı maceralarla dolu olan hayatıdır. Özellikle Yürüyen Geceyi Dinle ismiyle sahneye taşıdığı ve 12 Mart dönemini anlattığı eser, kullandığı dil itibarıyla bir kesim tarafından hoş karşılanmamış ve Necati Cumalı'nın bu oyunda kullandığı dilin gerçekleştirilmek istenen devrime zarar verdiği ileri sürülmüştür. Oysa oyunun toplumun genel kabulleri üzerinden ve hayatında hiç hukukun dışına çıkmamış solcu bir aydın tarafından verilen mesajı, dönem açısından çok gerekli olan bir dili barındırmaktadır. Namık Kemal'in kısa ama dolu dolu yaşadığı hayat mücadelesi sadece kendi devriyle değil; çok daha sonra Anadolu'da tutuşan bağımsızlık ve hürriyet ateşinin ilk ve en önemli kıvılcımları olarak ele alınır. Onun sahip olduğu heyecan eserleri vasıtasıyla sonraki dönem taşınır ve Cumhuriyet düşüncesinin çıkış noktasını oluşturur. Necati Cumalı, bütün oyunlarında kullandığı özgün dili gelenekten kopmadan başarır. Bütün bu özellikleriyle Necati Cumalı edebiyatımızın orijinal isimlerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: tarihi tiyatro, 12 mart, namık kemal, necati cumalı.

Şengül, A. (2021). Necati Cumalı'nın Tiyatrolarında Türk Tarihi. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, Necati Cumalı Özel Sayısı*, ss. 31-43.

The Turkish History in Necati Cumalı's Theaters

ABSTRACT

The idea of depicting historical material on the stage from the first examples we encountered in modern theater continues to remain in the area of interest of contemporary theater. Necati Cumalı, who brought many plays to Turkish theater, deals with the recent period of Turkish history in two of his plays. The first of these is the right-left conflicts that known as the 12th March Memorandum in political history which disturbs the society and is mostly carried out over the youth. The second is the life of Namık Kemal who played an important role in the construction of modern literature and is an important name in terms of our history of thought, which is full of adventures in which it is told in a documentary quality. In particular the piece which he carried on the stage with the name *Yürüyen Geceyi Dinle* and tells about the period of 12th March was not welcomed by some people due to language he used and it was claimed that the language used by Necati Cumalı in this play harmed the revolution. However, the message of the game given by a leftist intellectual who has never gone out of law in his life and through the general acceptance of the society contains a language that is very necessary for the period. Namık Kemal's short but full life struggle is not just his own time; it is handled as the first and most important sparks of the fire of independence and freedom that ignited in Anatolia much later. Trough his exciting works, the next period is carried over and constitutes the starting point of the idea of the Republic. Necati Cumalı achieves the original language he uses in all his plays without breaking the tradition. With all these features, Necati Cumalı is one of the original names of our literature.

Keywords: historical theater, 12th march, namık kemal, necati cumalı.

GİRİŞ

Türk edebiyatına şiir, roman, hikâye ve tiyatro vadisinde birçok eser kazandıran Necati Cumalı'yı bu eserlerinden hangisiyle öne plana çıkarıp anlatsak diğerlerine haksızlık etmiş oluruz diye düşünüyorum. Ancak hemen belirtelim ki onun tiyatro yazarlığı yönü, bazı tiyatro eserlerinin birçok yabancı dile ve sinemaya aktarılmasından sonra daha geniş kitlelere ulaşmış olmakla daha fazla etki alanına sahiptir. Elbette her şeyden önce sahnede oynanmak üzere kurgulanan bu eserlerin filme aktarılmasının onun tiyatroları üzerinde nasıl bir tesir yaptığı da araştırılmaya muhtaçtır.

Söz konusu dönemde birçok roman ve tiyatro eserinin filme aktarılması film senaryosu bulmakta zorlanan sinema için bir çıkış yolu olarak görülmüştür. Ancak böyle bir yaklaşımın anlatıcının eserini kaleme almasındaki amaçla doğru orantılı olmadığı açıktır. Necati Cumalı özelinden baktığımızda filme aktarılan *Boş Beşik*, *Susuz Yaz*, *Mine* gibi oyunların isim olarak ön plana çıkması diğerler oyunlarının arka plana itilmesine sebep olmuştur diye düşünüyorum. Ancak bu filmlerin sinema tarihimiz açısından önemli olduğunu da belirtmek gerekir. Bu çalışmanın sınırlarının dışında olduğu için böyle bir tartışmaya girmeyeceğiz. Çünkü bu durum sadece bize has bir şey değil. Başka edebiyatlarda da örnekleri var. Necati Cumalı *Çalılıkusu*'nu sahneye uyarladığına göre bir edebî türde kaleme alınan eserin başka bir türe uyarlanmasını demek ki kendisi de normal kabul ediyor. Elbette eserin yapısına, mesajına ve anlatıcının sezdirmek istediği düşünceye zarar vermemek kaydıyla yapılan uyarlamalar kabul edilebilir. Günümüzdeki kötü örnekler ister istemez bu konuda daha temkinli konuşmayı gerekli kılıyor.

Onun oyunlarında, özellikle 1960 sonrasında kaleme aldığı oyunlarında kadının sömürülmesi, feodal baskı, su-toprak sorunu, kan davası gibi konular üzerinde durulur (Temel, 2007, s. 23). Aynı zamanda, bu oyunların, üzerinde yaşanan coğrafyayı birçok yönden ele aldığı da bir gerçektir. Türk insanının bu coğrafya ile ilişkisi hatta kavgası bu oyunlar marifetiyle sahneye taşınır.

Songül Taş, Necati Cumalı ve oyunları üzerine yaptığı çalışmada 1949 ile 1992 arasında kaleme aldığı oyunlarını iki devrede inceliyor. İlk beş oyununu

hazırlık dönemine (1949-1960) diğer oyunlarını da iki devrede incelediği olgunluk dönemine (1960-1992) dâhil ediyor. Ayrıca yine Songül Taş'ın tespitlerine göre bu oyunların on üçü dram, onu ise komedi tarzında yazılmıştır (2001, s. VIII-IX). Biz bu oyunlardan konusunu tarihten alması itibariyle iki oyun üzerinde duracağız. Ayrıca yine konusunu tarihten aldığı ve onun tek senaryo örneği olan eserini de çok kısa tanıtmaya çalışacağız.

Necati Cumalı'nın Tiyatrolarında Tarih

Bilindiği gibi tarih, tarihî olaylar, tarihî kişiler tiyatro tarihi boyunca oyun yazarlarının temel malzeme kaynaklarından biri olmuştur. Çünkü tiyatro yazarları için tarihî malzeme, dünü ve bugünü sorgulamak için çok elverişlidir. Tarihi kurgulayan anlatıcılar, "tarihte bugünün ve bugünde tarihin yansımasını yakalayıp bir gelecek bilinci kazanmak" (Çelenk, 1997, s. 152) istemelerinin yanında, kendi politik kimliğini ve dünya görüşünü ortaya koymak için veya millî kimlik arayışının bir sonucu olarak tarihe yönelirler.

Cumhuriyet tiyatrosunun özellikle yeni kurulan devletin "ulus devlet" olmasından dolayı daha çok bu son amaca hizmet ettiğini belirtmeliyiz. Bu dönemde kaleme alınan oyunlardan bir kısmı genç demokrasimizin uğradığı kesintilere farklı cephelerden bakmaya çalışır. Buna demokrasiden uzaklaşma süreciyle hesaplaşma da diyebiliriz. Özellikle 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül müdahalelerini anlatan oyunlar bu açıdan değerlendirilmelidir. Bu müdahalelerden başka, rejimi içine sindiremeyenlerin Cumhuriyete ve onun savunucularına karşı takındıkları düşmanca tavırlar da yine bu dönem tiyatrolarının konuları arasındadır. Bu oyunların bir kısmı o günkü siyasi yelpazenin sağından bir kısmı da solundan bakarak 12 Mart sürecini değerlendirir. Yetik Kalem'in *Son Söz* (1976), Reşat Gürel'in *Çelikten Damlayan Sular* (1978), Uğur Mumcu'nun *Sakıncalı Piyade* (1997) isimli eserleri gibi Necati Cumalı da bu sürece 1983'de kaleme aldığı *Yürüyen Geceyi Dinle* isimli iki perdeden oluşan oyunla katılır (Şengül, 2019, s. 248-250).

Yürüyen Geceyi Dinle oyunu, yelpazenin solundaki bir aydın tarafından kaleme alınmasına rağmen birtakım sol çevreleri rahatsız eder. Necati Cumalı'nın

bu oyunu, dönemin siyasi kargaşası içinde devrimin silahla elde edileceğine inanan ve bu yolu tercih eden çevrelerce pek hoş karşılanmaz. Yazar, silahlı mücadele yerine sabır, sebat ve akıl yolunu tercih ettiği için ihanetle suçlanır. Necati Cumalı, 1990'da yayımladığı *Yeşil Bir At Sirtında* isimli anılarında kendine yöneltilen ihanet suçlamalarına açıklık getirir. İlericiliğin ne mahalle kabadayılığı ne kışkırtıcıların oltasında yem olma safdilliği ne de öfke ile hareket etmek olduğunu belirtir. Ülkenin yaşadığı bu zor yıllardan çıkış yolunun sabır, sebat ve akıl yoluyla mümkün olabileceğini söyler ve böyle bir yaklaşımın ihanet neresinde diye sorar (1990, s. 146).

Oyun, ismini, Charles Baudelaire'in "Yürüyen geceyi dinle/ Kimine huzur getiriyor keder kimine" dizelerinden alır. Eserin başında orijinal şekliyle yer alan bu dizeler, oyunun temasıyla ilişkilidir. 12 Mart döneminin sıkıntılı günlerini yansıtan oyun, 8 Temmuz 1974'de tamamlanır. İlk defa Kent Oyuncuları Tiyatrosu 18 Ocak 1978'de oyunu sahneler. 12 Mart döneminin kendi içinde siyasi hesaplaşması diyebileceğimiz eser, hayatında hukuk yolundan ayrılmamış solcu bir yazarın tutuklanacağı gece evine sığınan eylemci bir genç ile konuşması üzerine geliştirilir. Olaylar, 1971 yazında, İstanbul'da, orta hâlli solcu bir aydın evinin salonunda geçer. Şahıs kadrosu dört kişiden oluşmaktadır: Erkek (45 yaşında), Delikanlı (20 yaşında bir üniversite öğrencisi), Komşu (60 yaşında), ve Kadın (33 yaşında).

Baştan sona Erkek ile Delikanlı arasındaki fikir çatışması ve Erkek'in iç hesaplaşması üzerine kurulu olan oyunun ana düğümü, yukarıda ifade edilen çatışmayla atılır. Çözüm de bu çatışma üzerine gelişen konuşmalarla gerçekleştirilir.

Birinci perdenin ilk sahnelerinde bu ana düğümü ortaya çıkaran çatışmanın altyapısı oluşturulur. Oyun kahramanlarından Erkek, okuduğu gazeteden başını kaldırarak daha hayatının baharında gençlerin durup düşünecek, yaptıklarının doğruluğunu, yanlışlığını ölçüp biçecek kadar bir yaşam tecrübesine sahip olmadıklarını, bir çalkantının içinde kaldıklarını ve çıkış kapısı bulamadıklarını eşine söyler. Gözü pek ve korkusuz oluşları bir hiç için canlarını tehlikeye atmalarına sebep olmaktadır. Oysa inançların kısırlaştığı, yozlaştığı bir dönemde, bu çocukların yeteneklerini iyi değerlendirmek ve toplum için faydalı birey olmalarını sağlamak gerekir. Kadın da eşinin bu endişelerine katılır (2004a, s. 228).

Oyun kahramanlarından 60 yaşındaki Komşu'nun konuşmaları Erkek ve Kadın'ın taşıdığı endişeleri daha da derinleştirir. Kaldı ki anlatma zamanı Türkiye'sinde halkın önemli bir çoğunluğu siyasi konularda komşu kadın gibi düşünmektedir. Her ne kadar kendi oğlu adına birtakım endişeler duysa da siyasi kavgalara dışardan bakan Komşu'nun endişeleri o döneme ait önemli bir tespittir. Çünkü halkın gündeminde sağ-sol değil; iş-güç kaygısı vardır. Gazetelerden her gün okuduğu, radyo haberlerinde dinlediği kötü olayların birçok anne-baba gibi kendi çocuklarının da başına geleceği endişesini taşır. Halkın ekseriyeti gibi Komşu'nun endişeleri de ülkenin geleceğinden ziyade o günle ilgilidir. Bu yüzden her gün duyup şahit olduğu olayları anlamakta zorlanmaktadır:

Belki anlamam sizin kadar sağ nedir, sol nedir, ama bu çocuklar çocuk değil mi? Üstelik bizim çocuklarımız değil mi Allah aşkına? Ne olur doğru ya da yanlış düşünürlerse? Bugün yanlış düşünen yarın doğru, bugün doğru düşünen yarın yanlış düşünebilir. Hep başımıza gelmiyor mu bu durumlar? (2004a, s. 239).

Evine sığınan Delikanlı ile konuşan Erkek, anarşi ortamının aileleri ve toplumu derinden etkilediğini, bir fikri savunmak için silahlı çatışmaya giren insanların huzuru bozmaktan başka bir şey yapamadıklarını söyleyerek, kalem ile verilmesi gereken mücadelenin yolunu gösterir.

Oyunda ideallerin fikir yerine silahla, kanla anlatılmasının toplumu rahatsız ettiği, ailelerde huzursuzluk ve çözümleri artırdığı fikri işlenir. Bu, o dönemde eksikliği çok hissedilen bir aydın dilidir. Hem sağda hem solda gerektiği kadar bu dil bulunamadığı için oyunun başında "1 Nolu Sıkıyönetim Komutanlığı"nın bildirisi radyolarda okunmaktadır. Bu yüzden solcu bir aydının sol eylemci bir gence bu tip mücadelelerde esas belirleyici olanın akıl yolu olması gerektiğini söylemesi anlatma zamanı açısından oldukça önemlidir. Oyunda aklın en etkili güç olduğunu vurgulayan Erkek, düşünceleri itibarıyla yazarın bir yansıması olarak düşünülebilir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, oyun, akıl ile kaba kuvvetin çatışması şeklinde gelişir ve aklın galibiyetiyle sonuçlanır. "Silah zorun aracıdır. Yenenerin, egemenlerin aracıdır. Onların bir süre daha güçlerini sürdürmelerini sağlar" (2004a, s. 270) diyen Erkek, bir fikrin zorla kimseye kabul ettirilemeyeceğini tekrar tekrar vurgular. Oyunun sonuna doğru, aslında bu yolun doğru olduğuna inanıldığı için değil; var olan düzene ayak uydurduğu için gençlerin böyle bir tercihte bulunduğu dile getirilir.

Erkek ve Delikanlı arasındaki konuşma din, burjuva, işçi sınıfı, ezen, ezilen, sosyalizm gibi konularda devam eder. Zaman zaman Kadın ve Komşu'nun da katıldığı konuşmalarda çatışma gittikçe yumuşar. Otuz yıldır kalemiyle mücadele eden Erkek, düşünceyi güçle değiştireceğini sananların ruh hâlini çok güzel tahlil eder:

Gençlik! Sizin yaşınızda çözüm yolları kesinlikle belirgin görünür sorunların. Örneğin sırasında cesaretin her savaşı kazanmaya yeterli olduğunu sanırsınız. Edindiğiniz ilk bilgilerle dünyaya düzen vereceğinize inanırsınız. Kavradığınız ilk sonuç-neden ilintilerini ilk kez kendiniz bulduğunuz, size gelinceye kadar kimsenin akıl etmediği kanısına kapılırsınız. Her şey kolunuzu kaldırmak kadar kolay görünür size. Eskiye, geçmişe küçümsersiniz. Düşünmezsiniz ki insan binlerce yıldır insandı. Mutluluğunun ardındaydı. Acıları, umutları, yetenekleriyle sizin eşiniz, kardeşinizdi. Geçmişin dudak büktüğünüz inançlarını, çözüm yollarını öne sürenler en az sizin kadar yürekli, zeki kişilerdi. Onları bir yana bırakır, son yılların bir iki kitabını, gerçekten değerli ya da değeri ne olduğu bilinmeyen günün bir iki şairini birbirine karıştırarak okumakla bilinçlendiğinizi sanırsınız. Başucunuzda Che Guevara'nın bir fotoğrafı, elinizde anıları, neredesiniz? Küba dağlarında mı? Yoksa doğup büyüdüğünüz ülkenin köşeleri tutulmuş sokaklarında mı? İran'da mı? Yunanistan'da mı? Şili'de mi? Üzerinde durmuyorsunuz... (2004a, s. 281)

Delikanlı evden çıkarken girdiğinden farklı düşünceler taşımaktadır. Başlangıçta çatıştığı erkeğe teşekkür eder ve onu hiç unutmayacağını söyler. Açıkça söylemese bile akıl ve sağduyunun önderliğinde gelişmeyen hiçbir mücadelenin başarılı olamayacağını anlamıştır artık. Bir anlamda yürüyen geceyi dinlemiş ve topluma keder getiren yolu terk ederek huzur getirecek olanı tercih etmiştir. Öte yandan bir kanun kaçağının evinde kalmasına müsaade etmeyen Erkek, bu sayede kanun kaçağına yardım ettiği için tutuklanma ihtimalinden de kurtulmuş olur. Metin And, Necati Cumalı'nın evine sığınan gençle hesaplaşan solcu yazar aracılığıyla aslında kendini yargıladığı fikrindedir (And, 1983, s. 596).

Bu çalışmada üzerinde durulacak ikinci eser, 1990 yılında yazar tarafından kaleme alınan *Vatan Diye Diye* isimli oyundur. Eserin başkışisi, genç kuşaklara tanıtılmak istenen Namık Kemal'dir.

Namık Kemal'in bir oyun kahramanı olarak anlatılmasının hikâyesi eskilere dayanır. Meşrutiyet döneminde Mithat Cemal'in kaleme aldığı ve Sultan Abdülhamit ve dönemini tenkit eden Kemal isimli oyunda Modern edebiyatımızın önde gelen ismi olan Namık Kemal, bir hürriyet kahramanı olarak tanıtılır. Cumhuriyet dönemi yazarları da Namık Kemal'i genelde onun vatan sevgisi, hürriyet ve bağımsızlığa

olan düşkünlüğü noktasından ele alıp değerlendirmişlerdir. Bu oyunlar yazılış sırasına göre, Necati Cumalı'nın *Vatan Diye Diye*, Ergun Sav'ın *Vatan yahut Namık Kemal* ve Şükran Kurdakul'un *Zindandaki Şair* isimli oyunlarıdır.

Namık Kemal üzerine bir inceleme yapan Necip Fazıl, senaryo-roman adını verdiği *Vatan Şairi Namık Kemal* isimli kalem tecrübesinde Namık Kemal'in bütün topluma örnek teşkil edecek mücadelesini anlatır. Ülkü Ayvaz'ın kaleme aldığı *Nihavent Longa* isimli oyunda doğrudan olmasa da dolaylı olarak Namık Kemal'den bahis vardır. Bir genç gazetecinin polisten kaçarken girdiği bir evde karşılaştığı Ali Süavi, genç gazeteciye her gün iki nüsha çıkardığı *Muhbir*'den, Namık Kemal ve Ziya Paşa ile olan ilişkilerinden bahseder ve onların uğruna mücadele ettiği düşüncelerini kişilikleriyle birleştirerek anlatır. Abay Dağlı'nın Mustafa Kemal'in öğrencilik yılları ve bu yıllarda memleket meselelerine duyduğu ilginin anlatıldığı *Atamızın Gençliği* (Savaşlar- Çankaya) isimli manzum oyunda, Mustafa Kemal'in daha öğrencilik yıllarında Namık Kemal'i okuyarak geleceğe hazırlandığı anlatılır. Yine Abay Dağlı'nın *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele* konusunu belgesel nitelikte anlattığı *Malazgirt'ten Sakarya'ya* isimli oyunun teması, provası yapılan Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* isimli tiyatrosundan hareketle verilir.

Bu hatırlatmalardan sonra Necati Cumalı'nın *Vatan Diye Diye* üst başlığında Namık Kemal'in Yaşamından Sahneler isimli üç bölüm (perde)den oluşan oyununa bakabiliriz. Oyunda anlatılan olaylar 1862-1888 yılları arasında İstanbul, Magosa ve Sakız'da geçer. Geniş bir şahıs kadrosunun bulunduğu eserde, Yeni Osmanlı Cemiyeti'nin mensuplarından Namık Kemal'in eserlerinin basıldığı matbaa çalışanlarına kadar birçok isim yer alır. Oyunda dikkat çeken isimler vardır. Mesela Ziya Paşa'nın ünlü *Zafername* ve *Şerhi ile Rüya* risalesinin de kahramanlarından olan Sadrazam Ali Paşa bunlardan biridir. Ayrıca Ziya Paşa, Ebuzziya Tevfik Bey, Teodor Kasap Efendi, Güllü Agop, Ahmet Mithat Efendi, Ali Ekrem gibi hem yaşadıkları dönem hem de sonraki dönem için önemli isimler yer almaktadır. Eserin iç kapağında sonra şairin "Hürriyet Kasidesi"ndeki;

Anılsın mesleğimde çektiğim cevr ü meşakkatler

Ki ednâ zevki a'lâdır vezâretten, sadaretten

dizeleri yer alır. Oyunda Namık Kemal'in şiirlerinden başka Şinasi, Gelibolulu Mustafa Ali ve Nefi'den de şiirlere yer verilmiştir. Necati Cumalı, kitabının başına aldığı *Niçin Namık Kemal?* başlıklı uzun yazısında, konularını tarihten alan tiyatro yazarlarının genellikle kendilerini özgür sayarak yaratıcılıklarına ağırlık verdiklerini; tarihin ana çizgisine, temel olaylarına bağlı kalarak diledikleri sözleri oyun kişilerine söylediklerini belirtir. Kendisi, Namık Kemal'in yaşamını yansıtırken bu türlü davranmadığını söyler. Çünkü Namık Kemal'in gerçek yaşamı, bir tiyatro oyununu yüceltecek kadar hareketli, soylu bir yaşamdır. (2004b, s. 616)

Aynı yazıda bu konuyu önce senaryo olarak kaleme aldığını, filme aktarılmasındaki zorluktan dolayı taliplisinin olmadığını söyler. Daha sonra Namık Kemal'den Fikret'e Fikret'ten Sivas Kongresi'nin yalnız adamı Mustafa Kemal'e uzanan bir roman yazmayı düşündüğünü ama bunun için de çok zamana ihtiyacı olduğunu anlayınca bu eserini 1984 yılında tiyatro olarak tamamladığını belirtir. Necati Cumalı, oyunundaki bütün yerleri belgelere dayanarak seçtiği gibi, bütün konuşmaları da özellikle Namık Kemal'in mektuplarına ağırlık vererek düzenlediğini anlatır. 1990'da ise istemeyerek de olsa bazı ayrıntıları, uygulanması güç sahneleri ayıklayarak oyunu bir kere daha yeniden oluşturduğunu söyler (2004b, s. 615).

Necati Cumalı, Namık Kemal'in yaşadığı dönemi tüm özellikleriyle yansıtmayı amaçladığını söyler. Eserini, şairin yaşadığı dönemde etrafındaki en renkli kişileri seçerek kurguladığını belirtir. Kişi açısından olsun, yer açısından olsun elinden geldiği ölçüde tutumlu olmaya çaba gösterdiği halde, rol bölümünün o dönemi tam yansıtacak kadar kalabalıklaşmasından çekinmediğini; Namık Kemal'in yaşamının nehir akışı göstermesinin bu tutumunda kendisini yüreklendirdiğini belirtir (2004b, s. 615).

Necati Cumalı, Namık Kemal'in yaşadığı dönemin tam bir çöküş, yıkılış, bozgun dönemi olmasına rağmen onun yazdıkları ve eylemleriyle verdiği düşünce savaşının vatan kavramı üzerinde yoğunlaştığını söyler. Vatan düşüncesinin onun gece gündüz aklından çıkmayan bir tutku olduğunu; yaşamı boyunca vatanın tüm sorunlarına sahip çıkarak, kendi kuşağının olduğu kadar kendisinden sonra gelen kuşakların da yüreklerinde vatan tutkusunun yer etmesine öncülük ettiğini belirtir. Yazısında adeta niçin böyle bir konuya yöneldiğini izah eder. Necati Cumalı'ya

göre Namık Kemal'in aşıladığı vatan kavramı, çağdaş ulus anlayışımızın, cumhuriyet anlayışımızın oluşmasında çıkış noktasıdır (2004b, s. 613).

Oyunda Namık Kemal'in, Şinasi ile tanışması sonucu onun fikrî dünyasında meydana gelen değişimler anlatılır. Sadece sanata değil, hayata da bakışı Şinasi ile birlikte değişen Namık Kemal'in mücadelesinin anlatıldığı oyun biyografik özellikler arz etmektedir. Oyun kişilerinin büyük bir kısmı tarihî şahsiyetlerdir. Eserde düşünce çizgisinden taviz vermeyen Namık Kemal'in her şeye rağmen eksilmeyen vatan sevgisi anlatılır (Şengül, 2008, s. 141). Ölümünden sonra arkasından konuşulanlar özetle; "Vatan diye diye yaşadı... Vatan diye diye öldü" şeklindedir.

Oyundaki aksiyon, sahaftan Şinasi'nin Münacat'ını satın alan Namık Kemal'in bu şiirden çok etkilendiğini gösteren bir sahne ile başlar. Şinasi ile tanışmasının anlatıldığı sahnelerden sonra Namık Kemal'in onun düşüncelerinden çok etkilendiği hatta Şinasi'nin çıkardığı gazetelerde yazılar yazmaya başladığı anlatılır. Osmanlı Devleti'nin geleceğine yönelik çok ciddi endişeler taşıyan yazar, bundan dolayı sarayla çatışır. Hatta Osmanlı Devleti'nin geleceğine bir çare olarak düşündüğü Yeni Osmanlılar Cemiyetine katılır. Cemiyetin gizli faaliyetlerinden dolayı ülkeyi terk etmek zorunda kalır. İstanbul'a dönüşünde yazılarına kaldığı yerden devam eden Namık Kemal bu sefer de yazılarından dolayı sürgüne gönderilir. Sahnelenen Vatan yahut Silistre isimli oyunu halk arasında büyük ilgi görür. Bu oyunun seyircide uyandırdığı vatan, adalet, hürriyet gibi çağrışımlar sarayı rahatsız eder ve bu sefer de Magosa'ya sürgüne gönderilir.

Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesiyle İstanbul'a dönen yazar V. Murad'ın padişahlığını sevinçle karşılar. V. Murad, akli dengesini kaybettiği gerekçesiyle tahttan indirilir. "Kanuni Esasi"yi tanımayı vadederek tahta çıkan Sultan II. Abdülhamit başlangıçta Namık Kemal'e güvenip önemli görevler verse de kısa bir süre sonra kendisine karşı olduğu gerekçesiyle tutuklatır. Suçsuz olduğu anlaşılrsa da sürgünden sürgüne gönderilmekten kurtulamaz. Son günlerini Sakız Adasındaki evinde geçirir. Yaşadığı sürece İstanbul'dan uzaklaştırılan şairin eserlerinin yayını da çeşitli sebeplerle durdurulur. Tüm bunlardan sonra büyük bir umutla beklediği Osmanlı Tarihi adlı eserinin de yayınlanmayacağını öğrenince sarsılır ve 1888 tarihinde ölür.

Eser, Namık Kemal'in mücadelesini dış gerçekliğe uygun bir şekilde anlatması itibariyle aynı zamanda belgesel nitelikli bir oyundur. Ondaki vatan sevgisi, bir sürgün dönüşü babasıyla yaptığı bir sohbette şöyle dile getirilir:

Kemal - Vatan hasreti hasretlerin beteri baba! Çekilir hastalık değil! Hele bir yazar, bir şair için ... Kendim oralarda, aklım, yüreğim, ruhum buralarda! Hep böyle iki parça yaşadım! Bir şair, dilinin konuşulduğu yerden uzakta yaşayamaz! Ah nasıl bir acıdır o! Nasıl dinmek bilmez bir ağrıdır! Durmadan sızlatır insanın etlerini! Uykuda bile rahat vermez . . . (2004b, s. 670)

Anlatıcı, Namık Kemal, evine ve eşine karşı görevlerini tam olarak yerine getirememesini ise; "Bütün yaşamımda vatan tutkusu benim için aile bağlarından önde geldi!" (s. 733) şeklinde yine şairin ağzından açıklar. Bu durumu idealist olmanın bir gereği gibi anlatır. Eser, Namık Kemal'in mezar taşında da yer alan bir rubaisinin ölüm döşeğinde söylediği son iki dizesiyle sona erer:

"Ölürsem görmeden millette ümmid ettiğim feyzi

Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzun ben mahzun!"¹ (2004b, s.735)

Çalışmanın son bölümünde konusunu Türk tarihinden aldığı, tiyatro türünde yazılmamasına rağmen göstermeyi esas alan senaryo şeklinde yazıldığı için, *Bağımsızlık Ya da Ölüm* isimli çalışmasına çok kısa bir şekilde bakılacaktır. Bu eser, Necati Cumalı'nın bu türde kaleme aldığı bu tek örnektir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ağır faturasının Osmanlıya ödettirilmesine karşı çıkan ve Millî Mücadele'yi başlatan irade ve olayları anlatan Necati Cumalı'nın *Bağımsızlık Ya da Ölüm* başlıklı eserinde, manda ve himaye fikrini reddeden Mustafa Kemal'in Anadolu'da yaktığı istiklal ateşi anlatılır (Şengül, 2019, s. 62).

Samsun'dan sonra, Amasya, Tokat, Erzurum, Erzincan ve Sivas ziyaretleri halkta gerekli heyecanı uyandırır ve "Ya bağımsızlık ya ölüm" şeklinde ifade edilen bir irade tecelli eder. Anadolu'daki çeşitli temaslardan sonra toplanan Sivas Kongresi'nde

¹ Rubai şu şekildedir:

"Sen oldun cevrine ey dil-şiken mahzûn ben mahzûn

Felek gülsün sevin sin şimdi sen mahzûn ben mahzûn

Ölürsem görmeden millette ümmid ettiğim feyzi

Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzûn ben mahzûn" (Göçgün, 1999, s. 426)

gördükleri, Mustafa Kemal'i gelecek için umutlandırır. Eserin sonunda, ismi Millî Mücadele ile özdeşleştirilen Mustafa Kemal'in ağzından ana tema şöyle verilir:

“Sönmez Hüsrev Bey, bu sevinci İstanbul'da, İzmir'de yaşayacağımız günleri de göreceğiz. Bu seli kimse durduramaz” (Cumalı, 1998, s. 165). Söz konusu senaryo, İzmir'in işgalinden, Sivas Kongresi'nin yapılmasına kadar yaşanan olayları anlatır. Bu bir bakıma, millet olmaya karar vermenin de hikâyesidir.

SONUÇ

Nefice itibarıyla yukarıda kısaca tanıtılmaya çalışılan eserler için şunları söyleyebiliriz. Necati Cumalı'nın Türk tarihini oyunlarına konu olarak seçtiği eserleri, onun tiyatrolarının farklı bir yüzünü oluşturur. Onun tarihe bakışı, Cumhuriyet'in temel felsefesiyle çatışmayacak nitelikte ve duyarlılıktadır. Ancak buna rağmen tarihte yaşanan olaylara getirdiği yorum özgündür.

Özellikle 12 Mart sürecini anlattığı oyununda o dönem için çok gerekli olan entelektüel bir dil kullanması önemlidir. Entelektüel birikimi, içinde yaşadığı çağı, üzerinde yaşadığı toprağı, mirasçısı olduğu tarihi ve kültürel değerleri anlatışı bakımından bir tarafıyla geleneksel ama diğer tarafıyla çağdaştır. O, bu iki düşünceyi aynı potada eriterek okuyucusuna sunar. Bu haliyle orijinal bir yazar olarak Türk edebiyatındaki yerini muhafaza etmektedir. Necati Cumalı, bütün bu özellikleriyle edebiyatımızın uzun soluklu yazarlarından biri olacaktır diye düşünüyoruz. Eserlerinin ilerleyen süreçte insanımızın gündemine daha fazla geleceği şüphesizdir.

KAYNAKÇA

And, M. (1983). *Cumhuriyet Tiyatrosu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Cumalı N. (1998). *Bağımsızlık ya da Ölüm*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Cumalı, N. (1990). *Yeşil Bir At Sirtında*. İstanbul: Can.

Cumalı, N. (2004a). “Yürüyen Geceyi Dinle”, *Bütün Oyunları 2*. İstanbul: Cumhuriyet, 219-292.

Cumalı, N. (2004b). "Vatan Diye Diye", *Bütün Oyunları 2*. İstanbul: Cumhuriyet, 603-735.

Çelenk, S. (1997). *1970'den 1980'e Türk Oyun Yazarlığında Eğilimler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Göçgün, Ö. (1999). *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Şengül, A. (2008). *Cumhuriyet Döneminde Tarihî Tiyatro*. Ankara: Alp.

Şengül, A. (2019). *Ulusun Sahnedeki Öyküsü – Türk Tiyatrosunda Milli Mücadele ve Cumhuriyet*. İstanbul: Kesit.

Taş, S. (2001). *Necati Cumalı ve Oyunları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Temel, T. (2007). *Necati Cumalı'nın Oyunlarındaki Kadın Karakterlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.